

**RAPORT DE MONITORIZARE A SITULUI *BISERICI DIN MOLDOVA*,
ÎNSCRIS ÎN LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL UNESCO, COD 598 BIS**

arhitect Anca Filip – responsabil sit *Biserici din Moldova*

Situl *Biserici din Moldova*, înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO cod 598 bis, este alcătuit din:

- Biserica „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul” din satul Arbore, comuna Arbore, județ Suceava;
- Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Humor, comuna Mănăstirea Humorului, județ Suceava;
- Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița, comuna Vatra Moldoviței, județ Suceava;
- Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți, comuna Pătrăuți, județ Suceava;
- Biserica „Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Probota, oraș Dolhasca, județ Suceava;
- Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, municipiul Suceava, județ Suceava;
- Biserica „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița, comuna Sucevița, județ Suceava;
- Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț, oraș Gura Humorului, județ Suceava;

Situl a fost înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO în anul 1993, pe baza criteriilor (i) și (iv) și extins în anul 2010, prin înscrierea Bisericii ”Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița, în baza Deciziei 34 COM 8B.39, adoptată de Comitetul Patrimoniului Mondial la a 34-a Sesiune, Brasilia, 2010.

Cu acest prilej, a fost adoptată următoarea *Declarație de Valoare Universală*:

Scurtă sinteză

Bisericile cu pictură murală exterioară din nordul Moldovei, construite în perioada: sf. sec. XV – sf. sec. XVI, sunt capodopere inspirate din arta bizantină. Aceste opt biserici din nordul Moldovei sunt unice în Europa. Ele sunt autentice și, în mod deosebit, bine conservate. Departe de a fi doar simple decorații murale, picturile alcătuiesc o acoperire sistematică a tuturor fațadelor și reprezintă cicluri complete de teme religioase. Compoziția lor excepțională, eleganța personajelor și armonia culorilor, se combină perfect cu peisajul înconjurător.

Criteriul (i): (reprezintă o capodoperă a geniului creativ uman):

Picturile exterioare ale bisericilor din nordul Moldovei acoperă toate fațadele. Ele reprezintă un fenomen artistic unic și omogen, inspirat direct din arta bizantină. Sunt capodopere de pictură murală, de o valoare estetică excepțională prin cromatismul lor desăvârșit și remarcabila eleganță a personajelor. Ele prezintă cicluri de istorisiri din Biblie și Sfânta Scriptură, în tradiția creștină ortodoxă.

Criteriul (iv): *(constituie un exemplu excepțional de tip constructiv, arhitectural sau tehnic de ansamblu sau peisaj, care ilustrează etape semnificative din istoria omenirii):*

Ideea de a acoperi complet cu pictură suprafețele exterioare ale bisericilor este un exemplu eminent de tip de construcție și de decorație a bisericilor adoptat în Moldova, care ilustrează contextul cultural și religios din Balcani, de la sf. sec. XV la sf. sec. XVI.

Integritate și autenticitate

Biserica Mănăstirii Sucevița nu a suferit nicio modificare importantă dealungul istoriei sale. Ea și-a conservat integral arhitectura originală de la sf. sec. XVI, precum și ansamblul de picturi murale, atât interioare cât și exterioare. Mănăstirea și-a conservat aspectul inițial, în special incinta istorică. Peisajul înconjurător, de tip rural și forestier, a suferit puține transformări și schimbări până în prezent.

Picturile murale sunt autentice, deoarece au suferit doar intervenții minimale. Ele se află în bună stare de conservare. Lucrările de restaurare întreprinse începând cu anii 1970 au fost realizate cu grijă, un accent deosebit fiind pus pe respectarea autenticității motivelor și pigmentilor și a condițiilor de conservare. Restaurarea acoperișului a redat bisericii aspectul inițial, documentat pe baza surselor iconografice vechi.

(Decizia 34 COM 8B.39, adoptată de Comitetul Patrimoniului Mondial, Brasilia, 2010)

Pentru implementarea sistemului de management al monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, în baza prevederilor H.G. nr. 1268 din 8 decembrie 2010 privind aprobarea Programului de protecție și gestiune a monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, modificată prin H.G. nr. 1102 din 2 noiembrie 2011, în cadrul Consiliului Județean Suceava au fost constituite Comitete de Organizare UNESCO (COU) pentru cele opt monumente istorice care alcătuiesc situl *Biserici din Moldova*, înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO. Cele opt comitete au fost constituite prin H.C.J. Suceava nr. 13/28.02.2012, respectiv H.C.J. Suceava nr. 37/30.03.2012.

În cadrul Complexului Muzeal Bucovina din Suceava, funcționează Departamentul de Monitorizare a Monumentelor Istorice, ai cărui specialiști întocmesc rapoarte bianuale privind starea de conservare a monumentelor din județul Suceava înscrise în Lista patrimoniului mondial. Aceste rapoarte sunt înaintate Ministerului Culturii, I.N.P., D.J.C. Suceava, C.J. Suceava și Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților.

În perioada 29 septembrie – 3 octombrie 2015, s-a desfășurat la Sighișoara, Seminarul Național „Protejarea patrimoniului mondial: Managementul situațiilor de urgență și planificarea turismului durabil”, organizat de UNESCO împreună cu Ministerul Culturii din România, cu concursul Primăriei Municipiului Sighișoara, al Consiliului Județean Mureș și al Institutului Național al Patrimoniului, cu sprijinul Guvernului Italiei – Ministerul Afacerilor Externe și Cooperare Internațională, prin Biroul Regional UNESCO pentru Știință și Cultură din Europa (Veneția). Seminarul a fost organizat cu scopul de a contribui la dezvoltarea unei planificări durabile a gestionării riscului de dezastre și a turismului pentru monumentele din România înscrise în Lista Patrimoniului Mondial și s-a adresat managerilor de sit și specialiștilor cu responsabilități în domeniul protejării siturilor înscrise în Lista Patrimoniului Mondial. Comitetele de Organizare UNESCO (COU) constituite pentru situl *Biserici din Moldova* au fost reprezentate de arh. Anca Filip - Institutul Național al Patrimoniului, responsabil științific COU, cpt. dr. ing. Filip Ciutac - reprezentant Inspectoratul pentru Situații de Urgență ”Bucovina” al Județului Suceava, membru COU și cond. arh. Viorel Blănaru - reprezentant Direcția Județeană pentru Cultură Suceava, membru COU.

În perioada 8-13 noiembrie 2015, s-au desfășurat la Suceava: întrunirea de lucru a Comitetele de Organizare UNESCO (COU) - constituite în cadrul Consiliului Județean Suceava și inspecțiile periodice de monitorizare la cele opt monumente istorice care alcătuiesc situl *Biserici din Moldova* înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, cod 598 bis. În cadrul întrunirii, am prezentat colegilor din cadrul COU o informare privind lucrările seminarului desfășurat la Sighișoara. Atât în cadrul întrunirii de lucru cât și în vizitele de monitorizare *in situ*, au fost urmărite și discutate aspecte privind măsurile de protecție și gestiune pentru cele opt monumente istorice:

- evaluarea stării de conservare;
- intervențiile de conservare/restaurare desfășurate sau în curs de desfășurare;
- stadiul realizării/actualizării documentațiilor de urbanism de tip P.U.G. și P.U.Z.Z.P.;
- intervențiile în zonele de protecție ale monumentelor istorice: construcții, amenajări;
- evaluarea măsurilor de pază și protecție;
- semnalizarea monumentelor istorice;
- evaluarea măsurilor de promovare și punere în valoare a monumentelor la nivel local și județean;
- evaluarea factorilor de risc din zonele de protecție: dezvoltare imobiliară, alunecări de teren, transfer de proprietate;

Au fost constatate următoarele:

Biserica „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul” din satul Arbore, comuna Arbore, județ Suceava

Intervenții de conservare/restaurare a picturii interioare, în altar, coordonate de către pictor restaurator expert Oliviu Boldura, finanțate prin Planul Național de Restaurare.

Se execută reparații la gardul de incintă: înlocuirea draniței și a elementelor din lemn deteriorate. Învelitoarea bisericii a fost înlocuită în perioada 2012 – 2013. Lucrările sunt finanțate din fonduri locale.

Un pericol pentru monument îl reprezintă vibrațiile provocate de circulația autovehiculelor de mare tonaj în imediata vecinătate a incintei. Pentru a proteja monumentul este necesară realizarea unei rute ocolitoare.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Humor, comuna Mănăstirea Humorului, județ Suceava

Pictura murală din gropniță a fost restaurată sub coordonarea pictorului restaurator Maria Dumbrăviceanu. În 2014 a fost ridicată schela pentru intervenții de conservare/restaurare pictură murală în pronaos, care a fost restaurată până la nivelul registrelor inferioare, *Draperie și Sfinți în picioare*. În toamna 2015 a fost ridicată schela în pridvorul deschis al bisericii.

Au fost restaurate icoanele: *Maica Domnului Hodighitria* și *Iisus Hristos Pantocrator*, sub coordonarea experților restauratori Cornelia și Dinu Săvescu. Acestea au fost reamplasate în naos, lângă iconostas, la sfârșitul anului 2014 – începutul anului 2015.

În toamna anului 2014 s-au finalizat intervențiile de înlocuire a învelitorii din draniță și a scărilor de la Turnul lui Vasile Lupu, realizate cu fonduri proprii.

Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița, comuna Vatra Moldoviței, județ Suceava

Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița a beneficiat de lucrări de conservare/restaurare a picturii murale exterioare și interioare, finanțate de Uniunea Europeană, Guvernul României și de către beneficiarul investiției: Mănăstirea Moldovița, prin Programul operațional regional Nord-Est REGIO al Uniunii Europene. Lucrările au fost finalizate în anul 2013, sub coordonarea pictor restaurator Ana-Maria Baciu.

Anul trecut, cu fonduri proprii, s-au realizat intervenții de reparații curente ale învelitorii bisericii.

În zona de protecție a monumentului istoric, în urma unor defrișări, pe versantul dealului situat la nord de incinta istorică, s-au produs alunecări de teren. Pentru protecție au fost realizate gabioane din piatră de râu.

Sunt în curs de finalizare intervențiile de conservare/restaurare a picturii interioare din pronaos, sub coordonarea pictorului restaurator Ion Chiriac, finanțate prin Planul Național de Restaurare.

Au fost înlocuite unele elemente deteriorate din pardoseala de lemn bisericii, ulterior aceasta fiind revopsită (sfârșitul anului 2013 – începutul 2014). Soluția este temporară, deoarece este necesară înlocuirea în totalitate a pardoselii bisericii.

S-a constatat agravarea degradărilor acoperișului din șită: numeroase găuri realizate de păsări, la care se adaugă atac biologic pe suprafețe extinse (mușchi, licheni, fungi etc.). Urmare acestora, pe fațadele de nord și de sud, la partea superioară sunt vizibile pete de umiditate și degradări ca urmare a infiltrațiilor prin acoperiș. Toate acestea se întâmplă în paralel cu finalizarea lucrărilor de conservare/restaurare a picturii murale interioare, lucrări realizate prin PNR, care sunt expuse infiltrațiilor de apă, datorită degradărilor învelitorii. La revenirea din inspecția de monitorizare am întocmit o notă privind necesitatea unei intervenții de urgență de înlocuire a învelitorii, pe care am înaintat-o Direcției Tehnice și de Restaurare a Monumentelor Istorice din cadrul INP.

De la precedenta vizită de monitorizare, desfășurată în vara anului 2014, a fost desființată copertina din metal și plastic a stației de autobuz, amplasată chiar lângă gardul bisericii, care altera palierele de vizibilitate către monumentul istoric.

Degradări ale acoperișului din șită al Bisericii „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți

Biserica „Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Probota, oraș Dolhasca, județ Suceava

Socul bisericii prezintă degradări locale. Pe latura de nord este vizibil atacul biologic la nivelul banchetei. Trotuarul de protecție și rigola din jurul bisericii necesită reparații urgente.

Obiecte de patrimoniu mobil din colecția mănăstirii sunt în curs de restaurare în cadrul Laboratorului de Restaurare a Muzeului Bucovinei din Suceava.

În interiorul turnului de nord-est și a turnului de intrare a fost organizat un lapidariu, fiind dat în folosință și drumul de strajă care face legătura dintre cele trei turnuri de pe latura de est a mănăstirii (2013-2014).

Starea de conservare a ruinelor celor două case domnești din incinta mănăstirii este foarte precară, bolțile și zidurile acestora fiind în pericol de prăbușire. Sunt necesare intervenții urgente de punere în siguranță a acestora.

Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, municipiul Suceava, județ Suceava

Pictura interioară a bisericii a fost restaurată, cu excepția zonei baldachinului din naos. Sunt necesare intervenții de conservare/restaurare a baldachinului Sfântului Ioan cel Nou, precum și a picturii murale din zona acestuia.

Factorii principali care afectează starea de conservare a monumentului sunt: șarpanta și învelitoarea, care sunt degradate, permițând scurgerea apelor meteorice pe pereții exteriori ai bisericii și prezența umidității de capilaritate în pereți, care afectează atât pictura interioară cât și pe cea interioară.

În incinta mănăstirii sunt în curs de desfășurare lucrările de restaurare și reabilitare ale Turnului Clopotniță, finanțate de către Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților.

La începutul acestui an, un incendiu a distrus clădirea din lemn care adăpostea birouri ale Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților și spații ale seminarului teologic. Clădirea era amplasată

În exteriorul incintei din zid a mănăstirii. În urma acestui incendiu a fost lărgită strada de acces principal către mănăstire (latura nord-vest), pentru fluidizarea circulației auto și facilitarea accesului mașinilor de intervenție.

Biserica „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița, comuna Sucevița, județ Suceava

În perioada 2010-2013 mănăstirea a fost beneficiara proiectului ”Restaurarea și conservarea patrimoniului cultural și modernizarea infrastructurii conexe la Mănăstirea Sucevița, județul Suceava”, derulat prin Programul operațional regional Nord-Est REGIO, finanțat de Uniunea Europeană, Guvernul României și de beneficiar. Printre lucrările realizate în cadrul acestui proiect se numără: reorganizarea expunerii colecției muzeale a mănăstirii, mutarea și reorganizarea depozitului de icoane, organizarea expoziției permanente de icoane, restaurarea iconostasului din pronaosul bisericii, realizarea iluminatului arhitectural.

În prezent se desfășoară intervenții de conservare/restaurare a picturii murale în pronaos și pridvor, acesta din urmă urmând a fi finalizat anul viitor. Coordonator: pictor restaurator Oliviu Boldura. Lucrările sunt finanțate prin Planul Național de Restaurare.

Ferestrele bisericii sunt în curs de restaurare sub coordonarea expert restaurator Amalia Verzea.

Învelitoarea și șarpanta monumentului prezintă degradări care afectează starea de conservare a acestuia, necesitând intervenții de conservare/restaurare.

Scările de acces și pardoselile celor două foioșoare ale bisericii necesită intervenții urgente de conservare/restaurare.

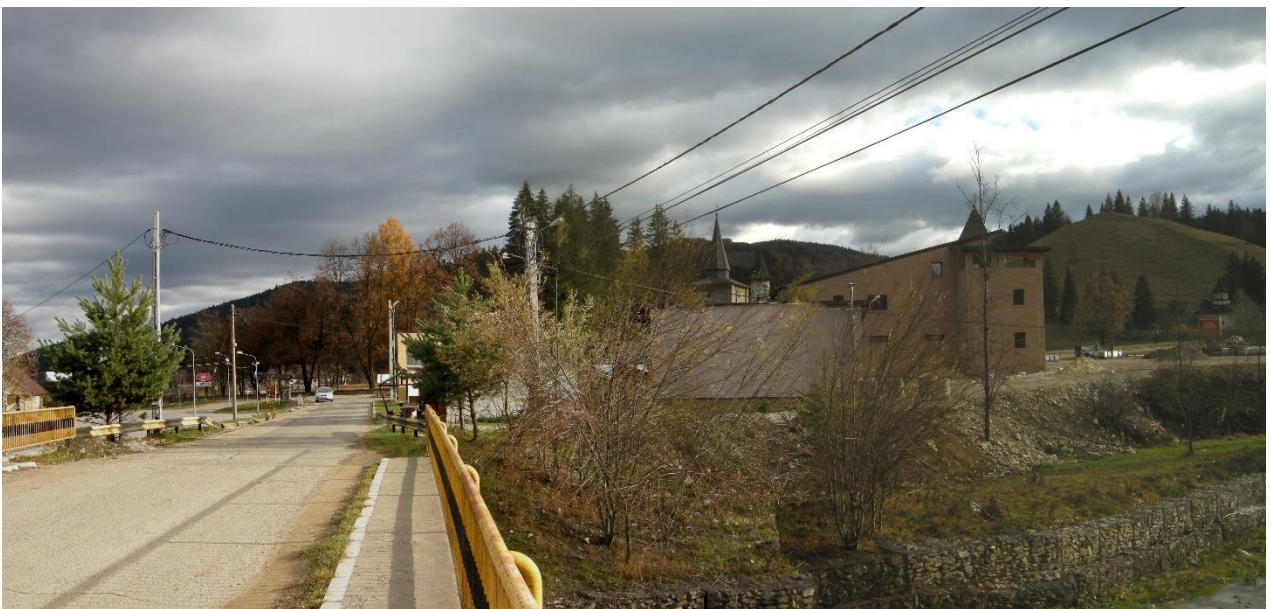
În zona de protecție a mănăstirii, în parcare turistică a sitului, a fost ridicată în perioada 2013-2014, o construcție de mari dimensiuni (amprentă la sol, înălțime), care alterează grav palierele de vizibilitate spre și dinspre monumentul istoric.

Zona parcării văzută dinspre accesul în incinta fortificată a mănăstirii, înainte de construire

Zona parcării văzută dinspre accesul în incinta fortificată a mănăstirii, în prezent

Conul de vizibilitate spre mănăstire de pe podul peste Sucevița, complet obturat de clădirea ridicată în parcare

Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț, oraș Gura Humorului, județ Suceava

În incinta mănăstirii au fost finalizate lucrările de construire/reconstruire a unor chilii și clădiri anexe: arhondaric, bibliotecă, sală de conferințe – șef de proiect arh. Virgil Polizu. Lucrările demarate în anul 2011 au fost finalizate anul acesta.

Stranele bisericii prezintă un grav atac biologic, necesitând intervenții urgente de conservare/restaurare.

Ușa din pronaos (comportă pictură pe lemn) a fost demontată pentru a fi restaurată, anul acesta. Coordonator lucrări: pictor restaurator Dana Postolache.

Clădirile nou ridicate în incinta istorică a Mănăstirii Voroneț

În zona de protecție a mănăstirii, în imediata vecinătate a zidului de nord-vest al incintei, în urma unor amenajări pentru o pensiune turistică, versantul a fost destabilizat și s-a produs o alunecare masivă de teren, care a antrenat și elementele de sprijin ale dealului realizate în timp. Pericolul potențial este cu atât mai mare cu cât, la baza dealului, lângă zidul mănăstirii, curge un pârâu, care se poate colmata cu pământul de pe versant, în cazul unor ploi torențiale. În urma celor constatate la inspecția în teren au fost alertate autoritățile locale și județene. Au fost demarate măsuri pentru înlăturarea pericolului: colectarea pământului rezultat în urma alunecării de teren. Situația se află în atenția ISU Suceava.

Imagini ale alunecării de teren, cu zidurile de sprijin prăbușite sau fracturate

Stadiul de elaborare/actualizare a documentațiilor de urbanism de tip P.U.G. și P.U.Z.Z.P. este următorul:

În baza Hotărârii nr. 738 din 9 iulie 2008 privind stabilirea măsurilor necesare în vederea finanțării, elaborării și actualizării documentațiilor de amenajare a teritoriului și urbanism pentru zonele cu monumente istorice care fac parte din Lista patrimoniului mondial, au fost finanțate de M.D.R.T.: P.U.Z. Zona Protejată Mănăstirea Humorului – etapele I și II (finalizat) și P.U.Z. Zona Protejată Biserica "Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul" Comuna Arbore – etapa I.

Sunt finalizate documentațiile P.U.G. pentru comuna Sucevița și orașul Dolhasca. Se află în faza de avizare documentația P.U.G. pentru comuna Mănăstirea Humorului. Sunt în curs de elaborare documentațiile P.U.G. pentru municipiul Suceava, orașul Gura Humorului, comuna Arbore, comuna Pătrăuți.

Datorită presiunii imobiliare exercitată în apropierea monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial este important să se reia finanțarea documentațiilor P.U.Z. pentru zonele protejate ale acestor monumente.

Semnalizarea monumentelor este corect realizată, prin marcarea cu sigla "Monument înscris în Lista patrimoniului mondial" și prin prezența panourilor de informare în limbile română, engleză și germană, instalate la intrarea în incinta monumentelor, în locuri vizibile.

Panourile cu titlul "Localitate cu monument istoric înscris în Lista patrimoniului mondial" și cu sigla patrimoniului mondial sunt prezente la intrarea în localitățile: Suceava, Mănăstirea Humor, Vatra Moldoviței, Dolhasca, Voroneț.

Toate monumentele beneficiază de parcări special amenajate.

Vizitatorii pot beneficia de ghidaj specializat în limba română și în limbi de circulație internațională. Mănăstirile și bisericile au editate materiale promoționale și educaționale.

Sunt amenajate muzee de sit la Sucevița, Moldovița, Pătrăuți, Probota.

Puncte de informare turistică funcționează în localitățile Gura Humorului, Moldovița și Sucevița.